

SANT VICENT FERRER I EL COMPROMÍS DE CASP: DE LA POLÍTICA DINÀSTICA A LA LITERATURA

SAINT VINCENT FERRER AND THE COMPROMISE OF CASPE: FROM DYNASTIC POLITICS TO LITERATURE

Vicent Josep Escartí¹

Fechas de recepción y aceptación: 2 de septiembre de 2022 y 30 de octubre de 2022

DOI: https://doi.org/10.46583/specula_2023.1.1094

Resum: El present article fa una ullada a la imatge que la historiografia i l'hagiografia van crear, durant els segles, sobre la participació de sant Vicent Ferrer al Compromís de Casp. El paper polític de sant Vicent va ser projectat amb dimensions sobrenaturals i, a través dels hagiògrafs, va arribar a popularitzar-se, especialment a partir de finals del XVIII. Poques dècades després, amb la institucionalització de la representació de *milacres* als carrers de València començant per Vicent Boix, aquella actuació política arribà ser popular, gràcies a aquell tipus de literatura.

Paraules clau: Sant Vicent Ferrer, Compromís de Casp, hagiografia, historiografia, *milacres*, Vicent Boix

Abstract: This article studies the image that historiography and hagiography projected, over the centuries, on the participation of Saint Vincent Ferrer in the Compromise of Caspe. The political role of Saint Vincent was projected with supernatural dimensions and, through hagiographers, became popular, especially from the end of the 18th century. A few decades later, with the rise

¹ Universitat de València i IIFV. Mail: vicent.j.escarti@uv.es. Correspondència: Universitat de València. Facultat de Filologia. Departament de Filologia Catalana. Av. Blasco Ibáñez, 32, 46010 València.

of the play of *milacres* in the streets of Valencia starting with Vicent Boix, that political role became popular, thanks to that kind of literature.

Keywords: Saint Vincent Ferrer, Compromise of Caspe, hagiographie, historiographie, *milacres*, Vicent Boix

1. SANT VICENT, COMPROMISSARI A CASP: TOT CERCANT UN REI

És ben coneguda la participació de sant Vicent Ferrer al Compromís de Casp i com és molt probable que la seua opció política escollir-ne al net de Pere el Cerimoniós, Ferran, de la casa de Trastàmara va ser influent sobre bona part dels altres compromissaris, fins al punt que tot fa pensar que va col·laborar decisivament a imposar-la i, a la fi, va ser la que en va eixir victoriosa. Sabem, encara, que ell mateix va ser l'encarregat de transmetre la decisió al poble, en un sermó que va pronunciar durant la missa celebrada pel bisbe d'Osca, Doménech Ram, el dia 28 de juny de 1412. Un sermó que, malauradament, no se'ns ha conservat, perquè hauria estat ben interessant veure com fra Ferrer justificava davant el poble l'elecció d'un monarca "castellà" estranger, doncs per a ocupar el tron de la Corona d'Aragó, quan hi havia altres candidats que, en principi, podien resultar més propers als súbdits a qui havia d'adreçar-se el dominic valencià.

No obstant la mancança d'una còpia d'aquella homilia, un altre text que ens ha pervingut, de sant Vicent, conté els ingredients que segurament també degué usar en aquell sermó perdut. I, si no, almenys explica perfectament part de l'argumentari que hauria pogut utilitzar el predicador, per justificar que aquella elecció n'havia estat l'òptima. Així, en una homilia sobre sant Joan Evangelista, que ens ha arribat fragmentàriament salvada per Sanchis Sivera, que la va transcriure abans que no se'n perdés l'original,² Vicent Ferrer defensa la decisió presa a Casp en els termes que podem veure, ací, extractats:

Aquesta paraula me dóna ocasió que diga del nostre rey. (...) En aquell punt que yo pronuncií la sentència de Casp, totes les bandositats cessaren. Los genovesos ja havien armat per ocupar-se Aragó. Los moros de Granada

²El present treball forma part de les recerques que s'inclouen al Proyecto PGC2018-097011-B-I00 "Biografías marginales: violencia, sexo, género e identidad. Edición y análisis de las fuentes documentales valencianas de la época foral", del Ministerio de Ciencia, Innovación

tremolen, mas nosaltres, rey havem. (...) Dien alguns: "Lo nostre rey, de dona ve." (...) Vejats què vos diré: No ha huy hom al món mascle e legítim que tan acostat sie al nostre rey en Martí ne al rey en Pere. Per què diu mascle? Per foragitar dona, que no havem mester dona en rey de Aragó. (...) ¿Pensau que nosaltres, nou persones, no hajam vist los drets de quiscú? Dirà algú de vosaltres: "Hoc, mas encara ve de dona". Semblant era Jesuchrist, que la successió li venia de David per la mare. Ítem més, lo primer rey de Aragó, fill de dona Petronilla, dret hac per part de dona a ésser rey. Ítem més vos dich: que de part de pare e de mare aquest rey tot és aragonés e valencià. Lo seu pare fo lo rey don Johan de Castella; concebut fo en regne de València, nat a Tamarit de Litera, nodrit en aquest regne. Mas lo avi, el rey don Andrich, bé-s mostrà català o aragonés, que foragità lo rey don Pedro, qui destruí aquest regne. Ítem més, que aquest rey no ha condició de castellà, más de català o aragonés: no té amigues; tot verge vench al matrimoni e veus quatre criatures. E aquests nos nodreixen en faldes de donzelles, mas a cavalcar e caçar, etc. Ítem més, los castellans sont molt parlars: Ferran Ferràndeç de los Archos de los Mayores; mas lo nostre rey a tart parle, sinó que desempache los feyts. (...) Açò vos he dit perquè la matèria m'ho requir, que axí com Jesuchrist succeí a David per mare, axí aquest nostre rey en aquest regne (...) (Ferrer, 1988: VI, p. 199 i ss.)

Com es pot ben veure, sant Vicent fa referència a la sentència de Casp i, a banda d'indicar-nos els efectes que aquella elecció va causar, ens mostra alguns dels arguments que degué usar per convèncer els seus companys de negoci i, encara, els exposa al poble per ratificar la decisió que li permetia justificar la tria de Ferran I com a monarca de la Corona d'Aragó. En primer lloc, es mostra a ell mateix com a pacificador de les "bandositats". Tot seguit, argumenta que tant els genovesos com els "moros de Granada" ja no gosaran atacar la Corona d'Aragó pel fet que ja es té un rei ben capacitat per

y Universidades del Gobierno de España; i al Projecte AICO2021/099 *Violència de gènere i identitats: edició i estudi de documentació valenciana per a la construcció de biografies marginals II (ss. XVI-XVII)*, de la Conselleria d'Innovació, Universitats, Ciència i Societat Digital de la Generalitat Valenciana.

Sanchis Sivera va transcriure alguns fragments de sermons i en publicà dos, sencers, d'un sermonari ara perdut, desaparegut arran dels incidents de la guerra del 1936-1939. El que reproduïm ací prové de l'edició posterior, de Schib.

comandar el país. Pacificat l'interior i assegurat el respecte de l'exterior, el frare passa a ponderar les virtuts intrínseques del candidat, apel·lant a virtuts familiars de parentiu i personals; i tot al·legant l'exemple del fill de Peronella i de Ramon Berenguer com a precedent inqüestionable i, encara, adduint el cas del mateix Jesucrist, que heretava la dignitat reial per descendir del rei David per via materna. Hàbilment –"açò vos he dit perquè la matèria m'ho requir", es justifica el predicador–, fra Vicent feia una propaganda política efectiva a favor del nou casal reial i, alhora, justificava el treball dels nou compromissaris: "¿Pensau que nosaltres, nou persones, no hajam vist los drets de quiscú?" A més, amb les seues paraules s'encarregava de *naturalitzar* la persona del monarca amb tantes estratègies com li eren possibles: Ferran I "de part de pare e de mare aquest rey tot és aragonés e valencià", perquè son pare, el rei Joan I de Castella, "concebut fo en regne de València, nat a Tamarit de Litera, nodrit en aquest regne" i, per si això no era suficient, el seu avi "bé·s mostrà cathalà o aragonés, que foragità lo rey don Pedro, qui destruí aquest regne". Al remat, si la nissaga el convertia pràcticament en natural de les terres de la Corona d'Aragó i més encara per part de sa mare, Elionor d'Aragó, filla del Cerimoniós, el seu tarannà també: "aquest rey no ha condició de castellà, más de cathalà o aragonés". I això, per què? Doncs pel fet que no té amistançades, es va desposar verge i això li comportà el premi de tenir quatre fills i educà la seua progènie baronívolament i lluny de les comoditats de la cort "faldes de donzelles". Finalment, contra les grans ostentacions de títols nobiliaris i de cognoms dels castellans, el rei Ferran "desempache los feyts" és a dir: actua. Sembla que tot eren, doncs, avantatges en l'elecció, que són esmentats com qui no vol la cosa: "açò vos he dit perquè la matèria m'ho requir".

En qualsevol cas, podem ben creure que Vicent Ferrer el polític, l'home de cort i de ciutat que intervenia en afers reials i pontificis i, encara, tot procurant la pau entre les diverses faccions ciutadanes, o cercant solucions per a la conversió i la integració dels musulmans o dels jueus, degué sentir-se ben satisfet de la sentència de Casp que situà en el tron aragonés aquell monarca que era, també, el preferit per una part important de l'oligarquia dominant a València i a la qual el frare dominic s'encarregà de representar en les sessions del Compromís, com es pot veure per algunes de les epístoles

que la ciutat li va fer arribar a mans, durant el període de l'interregne (Chismol, 2019).

Tanmateix, aquell lloc de relleu que degué ocupar el dominic en les converses i els pactes que portarien a l'elecció del nou rei, no apareix a la historiografia més pròxima al Compromís com ara el *Llibre de memòries* de la ciutat de València, on no es fa cap esment especial del nostre personatge. Així, a l'esmentat text, als compromissaris se'ls anomena "aquelles nou persones eletes al parlament sobre la declaració de qui havia de ser nòstron rey e senyor, tres de cascun regne: Aragó, València e principat de Catalunya", o "les nou persones que són encloses en lo castell de Casp". Només en el moment de la declaració del nou monarca, el redactor d'aquell volum fa aparéixer els noms dels qui l'escolliren. En el cas de València, es diu, sobre el personatge que ens ocupa, que "per lo regne de València: mestre Vicent Ferrer, doctor en theologia, de l'orde de Sant Domingo." Sense més, encara ue en algunes còpies posteriors es qualifica Ferrer com "ara sant".³

El dietarista Melcior Miralles (2011, pp. 162-163) també recull la notícia del procés de l'elecció de Ferran d'Antequera en diferents anotacions i, pel que fa Vicent Ferrer, només el denomina "lo reverent mestre", sense més evidenciant-ne la contemporaneïtat. La *Crònica universal de 1427* (Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 17711, f. 196 v.), és també igualment concisa: "mestre Vicent Ferrer, frare preycador".⁴ No li donen cap preferència ni li atorguen cap lloc principal. La qual cosa ens indica que el canvi en la percepció del protagonisme de Vicent Ferrer es produiria una mica més tard, i, tot i això, seria ben decisiu. Segurament, allò anà lligat a la imatge del sant, que va anar guanyant adeptes conforme avançarem en els segles, a mesura que s'anirà reivindicant la seua "valencianitat" no aconseguida, per exemple, per sant Lluís Bertran i s'anirà fent cada vegada més popular, especialment al segle XIX (Roca, 2013).

³ Aquesta dada ens indicaria que l'autor escrivia després de 1455; o que aquella qualificació es va posar en la còpia que ens ha pervingut. El text ha estat publicat a Escartí - Ribera (2019, p. 227).

⁴ Ha estat publicada fa ben poc per Mompó (*Crònica*, 2022).

2. EL COMPROMÍS DE CASP I SANT VICENT ENTRE ELS HISTORIÒGRAFS I ELS HAGIÒGRAFS VALENCIANS

Afortunadament, els homes que participaren en la reunió de Casp, conscients de la transcendència d'aquell acord, ens han deixat per escrit una sèrie de documents que han estat estudiats per Gimeno (2012) fa poc i això ens permet remetre a aquest treball, per a saber-ne més. Tanmateix, relegats als arxius on degueren ser confinades les diferents còpies almenys, tres dels diaris de les sessions, a banda de l'original i una altra versió que sembla que és diferent d'aquelles i que hauria utilitzat Zurita, com veurem després, serien els volums als quals s'hauria confiat la conservació de les dades de tot aquell procés fins llavors excepcional (Gimeno, 2012). Als arxius, però, aquella documentació només tindria una vida purament testimonial, jurídica si era el cas i, sempre, limitada a una influència molt reduïda. Hauria de passar més d'un segle perquè transcendís d'una altra manera.

Per una altra banda, segurament, el primer historiador que va donar la imatge d'un sant Vicent destacat i líder de la reunió de Casp, degué ser Lorenzo Valla, a la seua *Historiarum Ferdinandi Regis Aragonie*, escrita en l'àmbit de la cort del Magnànim a Nàpols i publicada el 1520 a Roma. Si bé és mira, aquell paper destacat atorgat al predicador valencià en l'afer de Casp, no podria haver quallat en cap lloc millor que a la cort napolitana. El rei Alfons hauria estat un dels màxims instigadors de la canonització i hi va participar, fins i tot, com a testimoni, en el procés elaborat per elevar el dominic als altars. També ens consta que en la primera lletra que adreçà als seus ambaixadors a Roma, per felicitar Alfons de Borja, ja incidia en aquella qüestió, fent que aquells demanassen al papa una ràpida canonització del valencià. Per altra banda, en escriure la història del pare del rei, Valla, en mostrar-lo escollit per la voluntat d'un sant que estava de moda llavors, conferia major prestigi a una elecció que, així, es podia considerar més encara que havia estat clarament obra de Déu.

De manera que Valla, en nomenar els compromissaris de Casp i arribar a Vicent Ferrer, diu, segons la traducció castellana recent, que era "de la orden de los predicadores, cuya fama a la hora de predicar había llegado incluso hasta las otras naciones; sin lugar a dudas, el primer orador de su tiempo, por

lo menos de los que hablaban sin leer y, si lo que se dice es cierto, célebre por los milagros antes y después de morir" (Valla, 2002, p. 161). Però resulta més interessant l'escena en què Valla fa intervenir Ferrer, no exempta de dramatisme i ben orquestrada escenogràficament:

Al octavo día de encerrarse, que fue la víspera del día que se celebra en honor del príncipe de los apóstoles en el mes de junio, convocadas las partes para oír la sentencia, los jueces se sentaron en un lugar elevado ante las verjas del templo. Gentes de toda edad y sexo habían abarrotado las gradas de acceso al templo, que son muchas, y a continuación la plaza y todos los tejados desde donde podía contemplarse el juicio y, cerradas las puertas del templo, unos hombres armados vigilaban los muros y las calles para que no hubiese ningún motín. Entonces Vicente se levantó entre sus colegas, bajó de la tribuna colocada delante de la escalinata, descendió hasta donde estaba el pueblo y pronunció unas palabras para dar cierta solemnidad a la sentencia; a continuación coge el documento en que estaba escrita y lo abre.

Los ojos y la mente de todos estaban pendientes de él sólo, en una mezcla de esperanza y de temor. Más incluso de lo que están suspensos los ánimos de aquellos que ante la contemplación de un combate prestan atención desde las torres y las casas de la ciudad cuando luchan contra el enemigo. En lo que la memoria alcanza, nunca se había juzgado algo tan importante. Todos habían puesto su atención en aquel punto, nadie sospechaba nada, nada del futuro podían adivinar, subyacía el deseo de que todo saliese bien y el temor de lo contrario. El mismo relator de la sentencia, al recitar la primera parte de la misma y llegar al nombre del rey, mantenía aún más si cabe en suspenso la curiosidad de los hombres, al decir: "¿Quién creéis que es vuestro rey, con quien mayor alegría tendréis y el más deseado?"

Y añadiendo algunas palabras más, como quien quiera que suscitase aún más la atención, dio a conocer el nombre de Fernando, el Infante de Castilla.

Al oír este nombre fue tan grande el clamor de la gente enfervorizada que, levantándose y corriendo de un lado para otro la mayoría, ni siquiera escuchó el resto de la sentencia; y más que nadie los soldados que comenzaron a dar voces de júbilo y después a hacer sonar sus trompetas, cuernos y bombardas (Valla, 2002, pp. 162-163).

Aquell fervor que sembla relatar Valla, entre els assistents a la lectura de la sentència de Casp, però, no degué ser tan unànime; i el mateix autor, després

de dir-nos que la novetat va ser comunicada als parlaments de Calataiud, Traiguera i Tortosa, i que s'enviaren cartes a les ciutats del país, assenyala que "al día siguiente de la proclama del rey, como quiera que Vicente Ferrer oyera que le llegaban voces de algunos que pretextaban que el rey no era aragonés, como lo habría sido el conde de Urgell, sino forastero, allí mismo pronunció un discurso", que resulta ara ben interessant, atés que Valla el posa en boca de Ferrer i, si ens fixem, conté punts diferents dels argumentats al fragment del sermó que hem reproduït més amunt, on el dominic valencià defensa també la candidatura del d'Antequera:

Donde se discute del derecho sucesorio, allí no hay motivo para que se haga mención de personas. Así pues, el conde de Urgell, cuya suerte algunos lamentan, está lejos de poderse comparar con Fernando que, interpuesto juramento y a conciencia de los colegas, incluso el duque de Gandía ha sido considerado prioritario en la línea sucesoria. Y por lo que a la persona se refiere, Fernando es de madre catalana y el conde de Urgell de madre lombarda; el primero es hijo de un rey de la misma nación que las gentes de Aragón y la dignidad de su semblante y de su cuerpo es tal que nadie le gana; es como si hubiera nacido para ser rey. En cuanto a su ánimo y virtud, son tales tanto entre los suyos como entre los enemigos, que si fuera lícito seguir la costumbre de algunos pueblos prudentes, no menos habría de ser elegido rey que sencillamente proclamado por un proceso de sucesión, elogio que de ninguna manera puede hacerse en el conde de Urgell. Por todo ello, a un rey como éste, dado por favor divino, debían anhelarlo y acogerlo no sólo con ánimo equitativo, sino incluso complaciente (Valla, 2002, p. 164).

Com veiem, el repertori que podia exhibir Ferrer per defensar l'opció Antequera, era ben divers i, tot i que sense cap dubte Valla va afegir alguna cosa de la seua collita, si ens fixem bé, entre el fragment del sermó vicentí citat més amunt i aquesta recreació d'un sermó del sant per part de Valla, hi podem detectar punts de contacte almenys argumental. La qual cosa ens fa creure que algú que va presenciar aquella intervenció del dominic o a qui li havia estat contada, va ser l'informador de l'humanista italià, que tanca la qüestió tot dient que "dijo también otras muchas cosas a propósito de esta sentencia", malgrat que "no pudieron, sin embargo, hacer borrar los sentimientos afectuosos largo tiempo arraigados y la opinión que estos sentimientos

habían forjado". Cosa que preparava el relat per a introduir, més avant, els enfrontaments amb Jaume d'Urgell. Ara bé, abans d'arribar a aquell punt, Valla ens diu que

pese a todo, por todas las ciudades se acogió con tantas muestras de alegría el anuncio del nuevo rey que casi todas querían que pareciera que ese era el rey deseado y querido entre los candidatos. También en Valencia, donde las heridas de la reciente guerra apenas habían cicatrizado, todo el mundo, cerrando tabernas y lugares de trabajo, hicieron celebraciones con gran alegría durante tantos días que el gobernador se vio obligado a hacerlos volver al trabajo olvidándose de tanta fiesta (Valla, 2002, p. 164).

Sant Vicent ens apareix, per primera vegada, protagonista del Compromís de Casp i l'èxit de la resolució del conflicte dinàstic arriba pertot arreu, fins i tot a la pàtria de qui seria sant, on aquell acord es celebra de manera exagerada.

El text de Valla, escrit entre 1445 i 1446 i, per tant, pocs anys després de la conquesta napolitana del Magnànim, no es va publicar fins el 1520, a Roma, sota el títol de *Historiarum Ferdinandi regis Aragoniae libri tres*. Però ens consta que circulava per la península Ibèrica ja des d'abans (Valla, 2002, p. 6).

Amb tot, aquelles qüestions o d'altres referides al Compromís de Casp, no varen ser recollides ni esmentades per Miquel Peres, autor de la primera vida de sant Vicent, publicada a València, el 1510. I això, pel fet que, com va posar de relleu Antoni Ferrando ja fa anys, el text de Peres s'inspira directament en les vides que sobre el sant dominic havien escrit sant Antoni de Florència, Pietro Ranzano i Francesco Castiglione, redactades cap al 1457, 1455 i 1470 respectivament (Ferrando, 1996, pp. 20-27), i que no contenen dades sobre la intervenció política del nostre sant al conflicte successori aragonés.

Haurem d'esperar segurament al 1563, quan l'historiador Martí de Viciano publiqui el seu *Libro tercero de la Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su reino* (València, Joan Navarro, 1563), per començar a veure en circulació aquella imatge d'un sant Vicent Ferrer factòtum de la decisió final de Casp. I així, l'autor de Borriana, en haver de referir el regnat de Ferran d'Antequera, comença explicant breument el conflicte dinàstic i la configuració

del grup de compromissaris que s'haurien d'encarregar de decidir la successió dinàstica. Viciana adverteix que:

Estos nueve varones electos fueron llamados y rogados para que aceptassen el cargo que se les cometía y encomendava, por las personas que representavan los dos reinos y principado, para hazer justicia y tratar de los derechos de los pretensos suceçores. Y aunque muchos de los electos rehusaron la aceptación de tal carga, empero, considerando la paz y sossiego de los reinos y moradores de ellos, lo huvieron de aceptar (Viciana, 2002, p. 183).

Ubicats a Casp i després d'haver escoltat "las pretensions de cada uno de los procuradores de los quatro opositores y examinados los derechos de cada uno de ellos, según leyes, fueros e privilegios, miraron una y muchas vezes sobre el negocio y jamás se pudieron acordar" (Viciana, 2002, p. 184). I de seguida Viciana ens informa que:

los nueve juezes electos estuvieron detenidos en el castillo de Caspe por tiempo de treinta meses y siempre en discordia, hasta tanto que fray Vicente Ferrer un día les dixo estas palabras:

Mira, no curéis más deteneros en acordar la sentencia, que la justicia da el derecho al infante don Fernando de Castilla. Esto e no otra cosa se hará, porque de lo alto procede y no de la tierra.

E como Vicente Ferrer era persona a todos accepta y puesto en predicamento de sancta persona, sus palabras fueron tan eficaces que no le pudieron contradézir. Y desde entonces todos los juezes le siguieron. Y assí acordaron la sentencia, porque le infante tenía más grados de parentesco de sangres en la pretención. Y por ser persona de tanta virtud que fue nombrado el Honesto (Viciana, 2002, pp. 184-185).

Continua Viciana explicant les virtuts militars de Ferran conquistador de terres de moros al regne de Granada i la seua conducta correcta en la qüestió successòria de Castella, on va respectar la primacia del seu nebot al tron castellà, i tot seguit ens ofereix la Sentència de Casp i continua la història, sense fer cap esment més al nostre sant, però citant l'autoritat de Zurita, que havia vist i utilitzat una còpia de les actes redactades a Casp com ja hem dit més amunt i com remarcava Gimeno (2012, p. 37) i que ens situa en posició de dir que molt probablement tota aquella maniobra per destacar la preponderància

del sant en l'afer dinàstic, s'originà en l'obra de l'historiador aragonés. I per això com acabem de veure, el protagonisme que atorga Viciàna al nostre sant és innegable. Potser, aquella imatge més enllà de la possibilitat d'una més que probable influència del dominic sobre la resta dels representants deriva del fet que, en efecte, segons consta a les actes que s'aixecaren del parlament de Casp, va ser Ferrer el primer a emetre el seu vot.

Pràcticament una dècada més tard, fra Vicent Justinià Antist, el 1575, serà el següent a difondre una determinada imatge de la intervenció de sant Vicent a Casp, al seu volum *La vida y historia del apostólico predicador sant Vincente Ferrer*, que es publicarà a València. En aquell volum, que pretén ser una història rigorosa de la vida del sant i on s'inclouen alguns documents d'arxiu i tot, Antist destina un capítol específic al Compromís de Casp i allà assenyala que segueix fonts com la ja esmentada de Valla, al costat de "Gaubertus, Illescas et Garibay in vita eiusdem Ferdinandi", a més de Lucio Marineo Sículo, al seu volum sobre els reis d'Aragó (Antist, 1575, pp. 156-157).

Després d'explicar les circumstàncies successòries que provocaren aquell aplec, Antist comença a narrar alguns detalls i, en un determinat moment, arriba a dir que ho narra "como dize Laurencio Valla a quien en esto se deve gran crédito, pues fue muy privado del rey don Alonso el Quinto de Aragón y se pudo informar cumplidamente de lo que passó" (Antist, 1575, p. 158). Així, Antist indica que "allá dentro passaron entre los juezes muchas disputas y no se acabavan de concertar, pero, en fin, prevaleció la parte de sant Vincente"; i segueix fent al·lusió a l'autoritat de Jerónimo Zurita, del qual indica que "me mostró en Madrid el traslado del processo que se hizo entonces, y el primer voto de todos es el de sant Vincente, el qual está con estas mismas palabras en latín de escrivano" -i es copia el vot de Ferrer, tot seguit (Antist, 1575, pp. 159-160). Després, Antist refereix que "como se acostassen los más al parecer de sant Vincente, dentro de muy pocos días, que según Laurencio Valla no passaron de ocho, la elección salió hecha y se publicó de esta manera" (Antist, 1575, p. 160).

La descripció de la cerimònia de proclamació és la que segueix, amb tocs d'una evident intenció dramàtica per part de l'hagiògraf:

dada ya la sentencia secretamente entre ellos mesmos, mandaron hazer un gran cadahalso de madera, el qual cubrieron de muy ricos brocados; cerca d'él se hizieron otros asientos y entapiçaronlos muy bien, para que en ellos se sentassen

los embajadores y otros cavalleros que de diversas partes de Europa se avían ajuntado a oyr la sentencia. Después, el martes siguiente, día de lo príncipe de los apóstoles, sant Pedro, siendo ya día claro, para tener la plaça segura, llamaron los capitanes de las tres naciones, aragonesa, valenciana y catalana, con sus soldados, los quales vinieron muy luzidos, conforme la fiesta requería. Pusiéronse los capitanes cerca del palenque y cada uno tenía delante de si su estandarte. Hecho esto, sentáronse en lo más alto del cadahalso los juezes y los embajadores se pusieron en sus lugares. Entonces, en un altar que allí avían armado, se vistió el glorioso padre sant Vicente para dezir missa, y la dixo con la devoción que se puede pensar, haziendo gracias a Dios por tan señalado beneficio como avía hecho a estos reynos, en darles tan buen rey y poner fin a tantos alborotos y guerras más que civiles, que desde la muerte de don Martín se avían levantado. Después (por no perder su buena costumbre) predicó y, acabando el sermón como dizen Laurencio Valla y otros tomó una cédula que le dio el obispo de Huesca y leyóla públicamente (Antist, 1575, p. 161).

En aquest punt, Antist tira mà del seu afany d'erudició i veracitat i diu, abans de transcriure el document al peu de la lletra, que "dize de esta manera, porque yo tengo un transumpto d'ella muy antiguo" (Antist, 1575, p. 161). La sentència és reproduïda, allà, com hem dit. Però, en un determinat punt, Antist intervé i, tot just abans de dir els tractaments atorgats al nou monarca i el seu nom, el cronista assenyala que

aquí paró un rato sant Vincente, y se detenía adrede, haziendo una digresión, medio burlándose que así lo enseña ser lícito la virtud de Eutrapelia, quando se ofrecen algunos casos de gran fiesta y regozijo, según Aristóteles y sancto Thomás con la gente, que raviava ya por saber el nombre del rey. Y quanto más se yva allegando al nombre, más se detenía, echando superlativos: "illustrissimo ac excellentissimo et potentissimo principi et domino, domino Ferdinando infanti Castellae" (Antist, 1575, pp. 162-163).

Continua, Antist, amb una descripció detallada sobre la reacció positiva del poble on segueix allò narrat per Valla i també assenyala com el sant, per calmar els ànims dels partidaris del comte d'Urgell va intervenir:

Quiso sant Vincente estorvar los males que del descontento de los amigos del conde se avían de seguir y al otro día de la publicación de la sentencia, oydas

las quejas de algunos que tratavan a los juezes de enemigos de la patria porque avían quitado el reyno al conde y dado a un estrangero, hizo otra plática y razonamiento en el mismo lugar, donde, entre otras cosas, les vino a dezir:

Hermanos: quando se trata de justicia, no ay que mirar a las personas, ni se deve tener cuenta con los desseos humanos. Y vosotros hazéis gran sentimiento por el conde de Urgel, con ser verdad que no tiene tanto derecho al reyno, no sólo como don Hernando, mas aún como el duque de Gandía, que calla. Y si queréys proceder por respectos humanos, acordaos que don Hernando es hijo de madre catalana y el conde de una lombarda; y que don Hernando es de muy buenas costumbres, muy apazible, gentil hombre y valiente por su persona, de manera que en todo haze ventaja al conde (Antist, 1575, pp. 164-165).

Com sabem i com també diu Antist, Jaume d'Urgell va ser empresonat per Ferran d'Antequera i el nostre cronista ens torna a fer aparéixer sant Vicent, quan ens narra que, com el comte:

y va tomado de la madición, quiso el santo salirle al encuentro, para ver si podría ganar aquella ánima tan rebelde. Dizen que cuando el conde le vio, no pudo detener su cólera, aun en aquel estado tan abatido y affrentoso. Dixo al santo que era un hipócrita maldito, que por sus intereses particulares le avía quitado a él el reyno contra toda justicia, como mal hombre que era. El santo le respondió mansísimamente: "Vos, conde, soys el mal hombre, que tal día hezistes tal pecado, y no avía Dios de permitir que un hombre tan roto de consciencia reynasse en Aragón" (Antist, 1575, pp. 165-166).

Fra Antist segueix mostrant-nos com sant Vicent va passar a explicar-li al comte per què no havia volgut Déu que ell fos rei: "según algunos (...) mató a un propio hermano suyo del mismo conde"; i Antist dona al marge la font: Zurita, al llibre 10, capítol 85 (Antist, 1575, p. 166). Aquella declaració del sant a qui li hauria revelat el secret el mateix Déu provocaria que el comte canviàs el seu comportament "y pidió con grande humildad perdón al santo y hizo penitencia de su culpa" (Antist, 1575, p. 166). El cronista encara s'endinsa en una disquisició del tot erudita, sobre si l'episodi referit es va esdevenir a Castella o a Xàtiva, per acabar conclouent que hauria estat en terres castellanes, perquè el mateix Zurita hauria mostrat a Antist, a Madrid estant, un document on es provava que el comte només hauria estat empresonat a terres valencianes

a partir del 1429, quan ja el sant era mort (Antist, 1575, pp. 166-167). I acaba, així, l'interés d'Antist per Casp i l'episodi satèl·lit on veiem intervenir el comte d'Urgell.

L'any 1600, Francesc Diago, al seu relat sobre la vida de sant Vicent incloïa també un capítol sobre l'afer de Casp: *De cómo san Vincente Ferrer fue uno de los nueve juezes que la Corona de Aragón señaló para elegir rey, y del caso que d'él se hizo entonces entre los electores*, que ja indica clarament el paper de relleu que l'historiador valencià atorgarà al sant. Diago, en un determinat moment, ens assenyala que Ferrer va estar escollit perquè "considerando que diversas vezes con sólo un sermón avía covertido a diferentes pecadores muy obstinados y gran multitud de infieles, tenían por averiguado que en sus compañeros confirmaría toda verdad y justicia" (Diago, 1600, p. 274). Com es veu, Diago no ens el presenta ara com qui anava a decidir l'assumpte, sinó com persona que "confirmaría toda verdad y justicia". Passa, més avall, a lloar encomiàsticament el fet que, tot i haver-se-li assenyalat el lloc huité dins la graduació feta pels compromissaris, va ser el primer a emetre el vot que reproduïx, traduït de llatí en castellà, i com quatre compromissaris més s'adheriren exactament a les seues paraules (Diago, 1600, pp. 275-276). Diago s'entreté a donar-nos detalls del procés burocràtic i finalment arriba al moment de la proclamació, on, més encara que Antist, embelleix el relat:

Hízose un cadahalso muy grande y alto de madera cerca de la iglesia y castillo y adornóse todo él de paños de oro y seda. Y allende d'él avía otros tablados muy ricamente adereçados para los embaxadores de Iso competidores y otros cavalleros. A la hora de tercia estavan ya los nueve en la sala del castillo y baxaron con grande acompañamiento a la iglesia a cuyas puertas avía un altar adornado maravillosamente y cerca d'él un escaño o banco en el más alto y mejor lugar. Assentóse enmedio d'él el arçobispo de Tarragona y, a su mano derecha, don Bonifacio Ferrer, Guillermo de Valseca y Francés de Aranda; y a la hizquierda Berenguer de Bardaxí, el siervo de Dios fray Vincente, Bernardo de Guables y Pedro Bertrán. El obispo de Huesca no se sentó porqué se estava vistiendo de pontifical para dezir missa; que él la dixo y no el santo, por más que lo escriva así un author grave i al marge es llegeix: *Descuydo del maestro Justiniano*. Díxola del Espíritu Santo. En acabándola dio principio a su sermón

el siervo de Dios fray Vincente, tomando por thema d'el aquellas palabras del Apocalypsi que dizen: "Alegrémonos y regozijémonos y demos gloria a Dios, porque vinieron las bodas del cordero."

Acabado el sermón, que a todos pareció divino, leyó luego en lata voz la sentencia que se avía ordenado (Diago, 1600, pp. 278-279).

I de seguida es reproduceix una traducció en castellà de la sentència de Casp i es continua el relat amb aquestes paraules:

Y en aviendo declarado el nombre del infante, luego assí mesmo san Vincente, como muchos otros de los presentes, declarando su alegría dixeron a voces altas por diversas vezes reparando en cada una con silencio: "Viva! Viva nuestro rey y señor don Fernando!" Y hincados de rodillas dieron gracias a nuestro Señor con diversos hymnos y cánticos (Diago, 1600, pp. 278-279).

Tant en el primer fragment com en el segon que acabem de citar, es contenen dades exactes que ja figuraven al diari de les sessions del procés, des d'on passaren a Zurita i des d'on les degué prendre Diago: el tema del sermó i les exclamacions del poble per manifestar alegria (Gimeno, 2012, p. 28 i 30). Ara bé, Ferrer torna a cobrar ràpidament protagonisme, en el relat de Diago, amb una nova intervenció:

No faltaron muchos que se entristecieron de la elección y aun lo declararon, diciendo públicamente que aviando naturales de legítima successión no avía de ser preferido a ellos el estrangero. Por eso el día siguiente, que fue de san Pedro y de san Pablo, subió al púlpito y, predicando, dixo:

Hermanos: donde se trata del derecho de la successión, no ay porqué hablar de la qualidad de la persona, ni porqué preferir por esso al conde de Urgel, de quien algunso tenéys compassión. Que él está tan lejos de correr a las parejas en derecho con el rey don Hernando, que mediante juramento y en la consciencia de mis compañeros no las corre aún como el duque de Gandía. Y allende d'esso, considerando la persona, es natural por parte de su madre, el rey don Hernando; y el conde no, sinó lombardo; y el rey es hijo de rey de la misma nación que lo eran los reyes de Aragón, y, finalmente, de tanta dignidad de su persona que parece aver nascido para reynar. Porqué en el valor y ánimo, assí entre los suyos como con los enemigos es tan excelente que si se huviera de

seguir la costumbre de algunos pueblos, cuyo gobierno se fundava en mucha prudencia, no menos se deviera de hazer en él la elección de rey de Aragón que declararlo por juyzio de la successió. Y esta alabança no se puede atribuir al conde (Diago, 1600, pp. 281-282).

Res no diu, però, Diago, del suposat encontre entre el frare i el Dissortat, que tan adobat de prodigis presentava Antist. En qualsevol cas, sembla que durant aquell segle XVI i hauríem d'afegir la historiografia de Zurita, sense dubte, les escenes vicentines del Compromís de Casp s'havien fixat de manera més o menys clara.

Tanmateix, Escolano, a les seues *Décadas*, és l'historiador valencià que menys espai dedica a sant Vicent, atés que no destina un apartat específic al Compromís de Casp. I així, tot i que el fet apareix esmentat çà i lla, només parlant de Morella i del bisbe d'Oscà, Domingo Ram, Escolano dirà que "salió rey, de voto de san Vincente Ferrer a quien se arrimaron los demás electores, por su sanctidad, el infante don Fernando de Antequera, en el año mil quatrocientos y catorze" (Escolano, 1611, col. 691). Amb què, per damunt de l'errada en l'any -és 1412 i no 1414-, Escolano, malgrat el poc interès que li posa al fet, reconeix en Ferrer el líder de l'encontre.

D'un caràcter totalment divers és el que trobem en Francesc Gavaldà, a la seua *Vida de el ángel, profeta y apóstol valenciano san Vicente Ferrer* (València, 1682). En efecte, Gavaldà, company d'hàbit del sant, no escatima recursos per remarcar la participació i el protagonisme de Ferrer al Compromís de Casp, i a aquell episodi dedica tot el capítol XXV de la seua obra, que porta per títol *De la estimación que se hizo de san Vicente en la elección de el rey don Fernando* (Gavaldà, 1682, pp. 203-212). Així, després de donar les dades bàsiques del conflicte successori de manera molt resumida i després d'esmentar qui van ser els compromissaris, Gavaldà ofereix els noms i la filiació genealògica dels diferents pretendents "más señalados", i esmenta Ferran d'Antequera, Lluís, duc de Calàbria; Jaume d'Aragó, comte d'Urgell; i Alfons d'Aragó, duc de Gandia. De seguida, detalla el nomenament de sant Vicent per part de la ciutat de València i la renúncia de Giner Rabaça, i tot seguit es centra ja en la resolució final. El dia de sant Joan Baptista es va votar i es remarca el lloc de primacia en l'acte de la votació, atorgat al dominic, per davant d'un arquebisbe i d'un bisbe i Gavaldà segueix Justinià

Antist i Zurita explícitament en la còpia que es fa traduïda del llatí del vot de Ferrer. Passa Gavaldà a explicar el sistema de les votacions i, a la fi, diu que va quedar "declarada la sentència en favor de el infante don Fernando" (Gavaldà, 1682, p. 208).

Tot seguit, Gavaldà explica com:

a veintiocho de junio se hizo un grande tablado delante de la iglesia y castillo de Caspe y se aliñó con la magnificencia y riqueza que pedía la función. En este se sentaron los embajadores de los pretendientes con otros cavalleros de cuenta. A la puerta de la iglesia se levantó otro con un altar y aquí se sentaron los ocho juezes. Dixo missa de el Espiritu Santo el obispo de Huesca y predicó en ella san Vicente, tomando por tema aquellas palabras de el Apocalipsi: "Alegremonos y regozijémonos, pues llegaron ya las bodas de el Cordero". Acabado el sermón, leyó el mismo santo la sentència (Gavaldà, 1682, p. 208).

L'esmentada sentència es reproduïx íntegra, en castellà, com ja hem vist en altres ocasions, i no és interrompuda per Gavaldà per afegir-li cap detall dramàtic (Gavaldà, 1682, pp. 208-209). L'alegria amb què es va acollir la decisió és ponderada positivament per l'autor, i també s'explica el malestar que va causar en els partidaris de Jaume d'Urgell, als quals el dia de sant Pere i de sant Pau el sant valencià els dedicà un sermó que també es reproduïx amb paraules quasi idèntiques a les reproduïdes per Diago ja vistes més amunt, al qual no es fa cap esment. Gavaldà, però, es mostra més creatiu quan de seguida afegeix:

Todo quanto hasta aquí ixo el santo de el infante don Fernando, era oro; pero creo que el azul o esmalte que que le hizo parecer tam bien fue aquelal generosa acción digna de muchas coronas, que hizo en Castilla: Murió su hermano, don Enrique el Tercero, dexando un solo hijo llamado don Juan, de edad de veintidos meses. Rogáronle castellanos temiendo los muchos daños que podían recaer sobre ellos, si governavan el reyno los tutores de el niño que se coronasse y llamasse rey, pues era hijo y hermano de rey. Mas él jamás quiso condescender en acción tan injusta y fea. Y persuadiéndoles lo que les tocava a ley de buenos vasallos, juraron al niño por rey, teniéndole él en sus braços. Y assí le dió Dios una corona de justicia, porque él no admitió la que le ofrecieron injustamente (Gavaldà, 1682, pp. 210-211).

Gavaldà es mostra igualment prolix i imaginatiu, en narrar un altre episodi que, segons ell, s'esdevingué de camí a Catalunya:

en este camino, antes que el conde de Urgel diesse en las manos y cárceles de don Fernando, acertó a encontrar con san Vicente. Encendido en cólera y ira de verse excluido de el reyno a que él tanto anelava, y entendiedo lo mucho que avía obrado en ello la autoridad de el santo maestro, enfurecido, le dixo que era un maldito hipócrita, que por sus intereses particulares le avía quitado el reyno contra toda justicia, como mal hombre que era (Gavaldà, 1682, p. 211).

I de seguida, sense cap advertència, Gavaldà ens deixa escoltar la veu del sant, directament:

Vos, conde le respondió el siervo de Dios, con mucha mansedumbre, llegándosele muy cerca sois el mal hombre, que tal día matastes a vuestro propio hermano, y no avía Dios de permitir que un hombre de tan mala conciencia reynasse en Aragón (Gavaldà, 1682, pp. 211-212).

Les paraules de sant Vicent, segons Gavaldà, haurien obrat un efecte prodigiós:

Quedó el conde, de la reprehensión, como assombrado, porque le caso de la muerte de su hermano, sólo el que la avía cometido la sabia. Bolvió sobre si, de manera que luego prestó por sus embaxadores el homenaje al rey y trató de convenirse con él, si bien después, induzido por su madre, se reveló y tomó armas hasta que el rey le rindió en Balaguer y le imbió preso a Castilla y de allí algunos años al castillo de Xàtiva, desposeido de todos sus estados (Gavaldà, 1682, p. 212).

Si el protagonisme de Vicent Ferrer és ben destacat per Gavaldà en l'episodi de Casp, la no claudicació definitiva del comte d'Urgell rere l'encontre amb el sant se li fa necessari justificar-la d'alguna manera i així, atribueix la rebel·lió final del Dissortat a la pressió de sa mare, Margarida de Montferrat. Com hem vist, l'escena conté diàlegs i Gavaldà, fins i tot, s'atreveix a explicar-nos els moviments del sant, el to de les seues paraules i, encara, l'efecte psicològic que els mots del sant haurien causat en Jaume d'Aragó.

Més historiat encara resultarà l'episodi de Casp, en una nova vida del dominic que apareixerà el mateix any que la de Gavaldà, a Madrid, i que estava destinada a va fer fortuna durant tot el segle següent, amb diferents reedicions. El seu autor va ser del dominic i ornitòleg aragonés Andrés Ferrer de Valdecebro, dignitat de la Seu de Tarragona, i porta per títol *Historia de la vida maravillosa y admirable del segundo Pablo apóstol de Valencia, San Vicente Ferrer*. Com hem acabat de dir, va ser publicada a Madrid per primera vegada el 1682, i seria reeditada en aquella mateixa ciutat els anys 1730, 1740, 1760, 1771, 1781 i 1791. Seria publicada, també, a Barcelona, el 1718, i a València, encara, el 1729. Un total de nou edicions en pràcticament un segle, indiquen ben a les clares el seu èxit i, també, l'interés per la vida i la figura del sant dominic valencià durant el Set-cents.

L'obra, dedicada a la comtessa d'Oropesa, Isabel Pacheco, conté, a més del relat de la vida del dominic, una *Santa y devota receta que dexó san Vicente Ferrer, para que las que son estériles tengan fruto de bendición*, on s'explica, a més, que una de les beneficiàries d'aquella "receta", havia estat també l'esmentada comtessa:

Viviendo san Vicente, hizo milagros innumerables en mugeres estériles. Difunto, ha hecho muchos más; y el último que este año pasado hizo en la excelentísima señora condesa de Oropesa, es manifiesto en toda España, pues aviendo estado casada más de 14 años, y como perdidas las esperanças de tener sucession, valiéndose de la intercessión de san Vicente y rezando lo que el glorioso santo manda en esta receta, tiene oy fruto bellissimo de bendición.

I tot seguit se'ns ofereix aquella recepta adreçada a les dones eixorques, sense que s'especifique d'on prové i, per altra banda, amb pocs misteris prodigiosos, tot i que, pel que es veu, li va funcionar perfectament a la comtessa d'Oropesa:

que vivan bien y procuren no pecar y que no nieguen el débito a sus maridos; que se ofrezcan a Dios por la mañana, rezando el credo y por la tarde el rosario de María santísima, todos los días; y que lean las que supieren leer el psalmo 127, que es *Beati omnes qui timent Dominum*; y las que no supieren leer, hagan que se lo lean y lo oigan con atención, que allí ofrece el serenísimo rey David que serán fecundas como vides las mugeres, tendrán hijos como renuevos de olivos y verán con paz y abundancia a los hijos de sus hijos.

Més enllà de l'anècdota desencadenant del volum que ara ens ocupa, passem a fixar-nos en com Valdecebro tracta l'episodi de Casp en la vida del sant. De fet, si a la fi del capítol XXXIV l'autor ens indica les circumstàncies de la reunió adreçada a escollir un rei per a la Corona d'Aragó, "con orden de Benedicto Treze" ens diu Valdecebro (1682, p. 91) i ens explica qui varen formar part d'aquell aplec, l'autor torna a remarcar un protagonisme papal de bell nou, quan assenyala que al sant, "avisóle Benedicto de lo determinado, obligándole a que aligerasse en el camino, que importava mucho al servicio de Dios y del reyno". L'efecte degué ser immediat, atés que Valdecebro ens diu que "recibió las cartas y aquel día llegó a Caspe, villa famosa del reyno de Aragón" (Valdecebro, 1682, p. 92). Al capítol XXXV. *Nombra la junta por rey de Aragón al infante de Castilla, don Fernando, a instancias de san Vicente*, Valdecebro es centra ja en els diferents aspectes de l'episodi històric i es permet i tot, abans de començar, fer una reflexió sobre la monarquia en general i sobre les circumstàncies que envoltaven aquella situació en particular:

En el castillo de la villa de Caspe assentaron su tribunal los nueve electores de la junta, para oír las alegaciones y memoriales de los pretendientes. Fueron muchas, muchos y muy largos, legitimando cada uno su persona, deduciendo las líneas de los reyes antecessores, para ponerse en aptitud y justificar el derecho a la corona. Todos discurrían azia la parte del más legítimo, pero no avía corona para todos, que aunque en esto del reynar tiene su mayor disculpa la ambición, no pesan la corona los que la pretenden; que si la pesaran, arrojada en el suelo, ninguno la levantaría. Huvo muchos embarazos y amenazas, porque como todos eran poderosos, los pretensesores, indicavan que si las plumas no les davan el derecho, lo pedirían con las armas. Todo lo compuso san Vicente, oyendo y dando espera, y consultando con los demás electores lo que se debía hazer. ¡Estraña autoridad la del santo, que siendo un pobre religioso le atendía un pontífice, le cedían el arzobispo de Tarragona y el obispo de Huesca y los demás electores, sugetos muy grandes todos, a quanto les dezía, proponía y disponía! (Valdecebro, 1682, pp. 92-93)

Com es pot comprovar, sant Vicent ja apareix al bell mig de les negociacions de Casp, i en un lloc preminent. Valdecebro continua, després, amb el relat dels esdeveniments. I així, el dia de les votacions, "dia de san Juan Baptista", ens diu que "se hizieron processiones, sufragios, súplicas y ruegos

a Dios, encomendando en sus manos divinas". Aquestes mesures són, segons l'autor, "¡devota y santa prevención para que el Señor inclinasse los oídos a los ruegos de tantos, para acertar mateia de tanta importancia y consecuencia!" (Valdecebro 1682, p. 93). No deixa d'esmentar Valdecebro que, tot i que el nostre dominic ocupava el lloc huité de la gradació dels compromissaris, tots els altres li cediren el primer lloc i copia de seguida, en castellà, el vot emés pel sant, al qual ens diu que s'afegiren cinc dels representants i en dissentiren altres tres, com és ben sabut. De l'arquebisbe de Tarragona i a Guillem Vallseca, que s'oposen a l'opció del sant, Valdecebro no s'està d'erigir-se en jutge, i, així, els diu: "¡Parecer de mal parecer, hazer capaces a dos y no elegir a ninguno, teniendo poder y autoridad!" En canvi, a Pere Bertran, "que por ninguno quiso votar, porque llegó tarde y no tuvo lugar de hazerse capaz del derecho de los pretendientes", el qualifica de "¡Buen juez! ¡Buen christiano!" i encara diu "que, no siendo el juez buen christiano, ¿como puede ser buen juez?" Finalment, i per restar importància als que no varen estar d'acord amb l'oció del dominic valencià, acaba dient: "Después se conformaron con el parecer de san Vicente todos" (Valdecebro, 1682, p. 94).

Valdecebro segueix de seguida amb dades sobre la proclamació, però abans esmenta que "no se publicó el decreto hasta la víspera de san Pedro apóstol, porque fue necesario preceder algunas precisas diligencias". I assenyalà que "hiziéronse tres traslados de lo que se avía votado: el uno se dio al arçobispo de Tarragona, por el reyno de Catalunya, el otro se dio al obispo de Huesca, por el de Aragón; con el otro se quedó dom Bonifacio, por el de Valencia, que fue quien los trasladó". També s'indica que es varen prendre testimonis a sis notaris dos per cada regne, davant dels alcaids del castell de Casp Domingo Lanaja, Guillem Saera i Ramon Tinaller i s'assenyalà el dia de la publicació de la sentència "con orden de que se compusiera y adornara el sitio donde se avía de publicar" (Valdecebro, 1682, p. 94). I de bell nou ens trobem ací amb la descripció de l'espai i les cerimònies de l'acte:

Escogióse la plaza del castillo, que dava vista a la iglesia. Levantóse un tablado alto y espacioso y le colgaron de ricos paños de telas, oro y seda. Aquí pusieron los asientos para los juezes. Otro levantaron, que le hazía frente, para los embajadores de los pretendientes y los cavalleros e infaçones, y le vistieron de otros paños muy costosos, de damascos y tales diferentes. A las puertas de

la iglesia pusieron el altar, adornado de muchas alhajas de oro y plata y, arriando al altar, un escaño grande en lugar eminente (Valdecebro, 1682, p. 94).

Fet tot allò, els jutges, "acompañados de toda la nobleza y demás gentío que avía concurrido a tan deseado día, llegaron al tablado". Valdecebro explica en quin lloc es van anar col·locant els compromissaris i com, "en tanto que se iban acomodando en sus assientos, se vistió de pontifical el obispo de Huesca para dezir la missa". I, de seguida indica que va predicar sant Vicent i "tomando por thema el del Cordero del Apcalypsi: *Domus gloriam Deo, quia venerunt nuptiae Agni*" (Valdecebro, 1682, p. 95). En acabar la missa, sant Vicent va llegir el document i, després d'haver proclamat a Ferran d'Antequera, Valdecebro assenyala que "levantáronse los juezes en pie y dixeron: ¡Viva nuestro rey y señor don Fernando!" I diu que "prosiguieron los cavalleros y demás gentío, con grandes voces y demonstraciones de alegría, el mismo ¡Viva!" Després, "volvieronse al altar y, estando de rodillas, se cantó el *Te Deum laudamus* y sonaron luego muchos instrumentos prevenidos." Per altra banda, segons Valdecebro, "los alcaydes de el castillo baxaron el estandarte real y le enarbolaron y sonaron clarines, tambores y pífanos, con tato estruendo del ayre como goço de los coraçones" (Valdecebro, 1682, p. 96).

Tamateix, allò no havia estat acceptat per tothom i l'autor aragonés fa una reflexió molt del seu gust i molt barroca i ens ho explica:

Y como en esta triste, caduca y miserable vida, lo que a muchos sirve de placer, a otros muchos sirve de pesar, le tuviero grande los embaxadores que esperavan la corona, y desahogavan su dolor censurando la elección; y, murmurando de los electores, dezían que, aviendo naturales del reyno y de successión legítima, no avía de ser preferido a ellos estrangero, y se entravan luego en que avía obrado la pasión y la poca conciencia (Valdecebro, 1682, p. 96).

Assabentat sant Vicent d'aquelles crítiques "tan injusta calumnia", diu Valdecebro, el dominic valencià va fer un nou sermó l'endemà mateix de l'elecció, que és reproduït en castellà, i ben adobat de recursos literaris per actualitzar-lo al gust del barroc:

Hijos míos: donde se trata el derecho de la sucesión, no ay razón para hablar de la persona, ni menos preferir al conde de Urgel, de que parece estáis muy

lastimados. Estava muy lexos del derecho que posseí nuestro rey don Fernando, y en la conciencia y juramento de mis compañeros, más derecho tenía el duque de Gandía.

Si miramos al sugeto de nuestro rey, es natural por parte de su madre, no extranjero. El conde es extranjero, porque es lombardo. Nuestro rey es hijo de rey de la misma nación que lo han sido los reyes de Aragón, y su presencia es verdaderamente digna del imperio, porque parece que ha nacido para reynar. Es príncipe magnánimo, de tanto valor y prendas que si oy se acostumbara lo que entre los antiguos, que eligiera el pueblo rey, le avía de elegir por voz común, como nosotros le avemos elegido por juicio de legítima sucession. Dad gracias a Dios de que tenéis un gran rey y lo veréis en el curso de su gobierno. Hizo esta magestad, siendo infante de Castilla, la acción más illustre que se ha escrito en las historias. Dávanle los grandes la corona de Castilla, porque dexó su hermano don Enrique al heredero pendiente de los pechos de la madre, y no querían se governase por tutores el reyno. El día de la jura llevó embuelto en sus pañales al rey niño y descubrióle de repente y lo entronizó, poniéndolo sobre su cabeça, con que quedó jurado por rey. Premióle el Señor, dándole otro reyno, que por la acción merecía todos los de Europa (Valdecebro, 1682, pp. 96-97).

No s'està, tampoc, Valdecebro, de recollir l'anècdota de la trobada de sant Vicent i el comte d'Urgell, on li revelaria per què no hauria estat escollir rei:

Al conde de Urgel, pretendiente obstinado del reyno de Aragón aun después de haverse coronado don Fernando, infante de Castilla le llevavan a este reyno preso. Avía movido guerra, con pretexto que a él le tocava la corona y no a Fernando, a quien san Vicente y los demás juezes, por tener derecho más legítimo se la dieron. Saliole al encuentro san Vicente, para consolarle en su destierro, y, assí que el conde le vio, ciego de cólera y enojo, arrebatado de pasión y sentimiento, le dixo quer era un hypócrita embustero, que por sus particulares conveniencias e intereses le avía quitado el reyno, contra toda justicia y razón, solo por su pasión y maldad.

Vos, conde respondió con blanda paz y sosiego san Vicente sois un mal hombre, pues quitásteis la vida a vuestro hermano, por heredar, y estáis y vivís excomulgado, porque hizísteis matar al arçobispo de Zaragoza. Y no avía de permitir Dios que, quien tiene la conciencia rota, reynasse en una corona tan grande.

Era cosa tan secreta que solo el conde y Dios lo sabían (Valdecebro, 1682, p. 309).

En conclusió, Valdecebro sembla relatar els dos episodis relacionats amb Casp de manera molt profusa i amb gran luxe de detalls, inspirat en les dades que coneix d'autors anteriors especialment, Zurita, però afegint-hi de la seua collita reflexions i recursos literaris propis de l'època.

Ara bé, de major difusió en el nostre territori degué ser, sense dubte, l'obra del també dominic i valencià, Francesc Vidal i Micó, *Historia de la portentosa vida y milagros del valenciano apóstol de Europa, san Vicente Ferrer, con su misma doctrina reflexionada*. Aquesta hagiografia de sant Vicent es va estampar per primera vegada a València, el 1735, però es va tornar a editar el 1763 a la mateixa ciutat, i el 1751 i el 1777 –en dues ocasions– a Barcelona, on encara seria publicada, després, el 1857 –i també a València, aquell mateix any.

Pel que fa al tractament atorgat per Vidal als episodis relacionats amb Casp, podem assenyalar que és, sense dubte, l'autor que més espai va dedicar a explicar aquell fragment decisiu de la història de la Corona d'Aragó on el sant va tenir un paper destacat. Així, li dedica tres llargs capítols els XVI, XVII i XVIII i encara s'entreté a tractar aquells afers en altres punts de la seua obra, com veurem.

Vidal comença al capítol XVI. *Interregno de la Corona de Aragón en que san Vicente fue elegido juez para la successión* i es remunta als orígens de la casa reial d'Aragó i la seua prolongació amb la casa de Barcelona, després d'haver començat el capítol tot invocant un fragment de l'Eclesiàstic (cap. 50, vv. 5-7), on es lloa la capacitat dialèctica del sacerdot Simó, per fer-lo esdevenir "caudillo del pueblo" i on se'ns diu que "assí lució nuestro ángel de luz, Vicente, como aora veremos" (Vidal, 1735, pp. 177-178).

Així, després d'explicat breument el casal d'Aragó, Vidal continua indicant que:

Dexó don Martín ordenado se confiriese la corona al sugeto a quien según derecho y calidad de este real mayorazgo perteneciese. Y assí, luego que murió, se empezaron a dar las providencia preliminares para liquidar este punto y declarar por justicia el sugeto a quien perteneciese; y en el entretanto se procuro en los reynos poner una forma de goverino como de repúblicas, formando sus parlamentos (Vidal, 1735, p. 178).

Tot seguit explica els diferents personatges escollits per anar a Casp i, en el cas de València, indica el fet de las "dos poderosas parcialidades o bandos" els Vilaraguts i els Centelles que configuraren dos parlaments com és ben

sabut (Vidal, 1735, pp. 178-179). Es refereix la convocatòria d'Alcanyís i es cita Zurita com a cronista de referència en destacar-se el desig de tothom que hi assistís sant Vicent, entre altres coses. Més avall s'explica com varen ser convocats els diferents pretendents, sempre seguint Zurita, que és esmentat en les notes marginals i que és parafrasejat al llarg de les pàgines següents, en narrar-nos detalladament la complexitat dels nomenaments dels compromissaris i, en especial, tot el que afectà als del regne de València. Com també segueix al mateixa tònica, en explicar les diferents resolucions dels parlamentaris, que ocupen diverses pàgines, atés que es descriuen des de les decisions d'excloure les dones amb possibilitats a la corona, fins les al·legacions de cada aspirant i com van essent descartats (Vidal, 1735, pp. 179-184).

Arribats a aquell punt, Vidal, al capítol XVII, on *Prosigue la misma materia y publica san Vicente la sentencia a favor del infante don Fernando*, passa a ocupar-se de l'acte final de Casp. S'insisteix en la primacia de Ferrer, a l'hora d'emetre el vot, es dóna el text de la votació del sant en castellà i es remet en nota a l'apèndix on es reproduïx en llatí, amb una ànsia d'erudició i veracitat, sempre seguint Zurita, i de seguida s'ofereix la fórmula amb què signaren els altres compromissaris que s'adheriren al vot del dominic, explicant els qui hi estaven disconformes i remetent en nota a Zurita, però també a Diago i Falcó. Resolt el tema de les votacions, Vidal passa a descriure la ja coneguda pompa que envoltà l'acte de la publicació de la resolució de Casp:

Para esta celebèrrima función se armó junto a la iglesia un tablado espacioso con bancos autorizados y adornados con brocados para los nueve juezes, y otros asientos menores para los embaxadores y otros cavalleros. Llegóse el dia aplazado y a las nueve de la mañana baxaron del Castillo los dichos juezes, acompañados de mucha nobleza y, sobre el dicho tablado se sentaron en un banco por este orden. Sentose en medio el arzobispo; a su mano derecha don Bonifacio, Valseca y Aranda; y a la mano izquierda Bardaxí, san Vicente, Gualbes y Bertran. El obispo de Huesca no se sentó, porque celebró de pontifical en un altar que se erigió a la puerta de la iglesia, que hacía cara a los juezes.

Cantóse missa con grande solemnidad y, concluída, subió san Vicente al púlpito que allí estava prevenido, y predico un grande sermón, tomadno por tema lo del capítulo diez y nueve del Apocalipsi: "Gaudeamus et exultemus et demus gloriam ei; quia venerunt nuptia Agni". Acabado el sermón, tomo el decreto y sentencia que se avía de publicar. Estava en latín, y assí la leyó el santo, però en romance decía assí (Vidal, 1735, pp. 185-186)

I s'hi insereix l'esmentada sentència, tot i que, en arribar al punt que sant Vicent havia de dir el nom del monarca escollit, tornem a trobar la veu de Vidal, que ens explica que:

aquí paró un poco el santo, haciendo una como digressión alegre y jocosa para encender más la sed en que ardía el concurso, de saber el nombre de su nuevo rey, y luego prosiguió leyendo con voz alta: "al ilustríssimo, excelentíssimo, poderosíssimo príncipe y señor don Fernando, infante de Castilla" (Vidal, 1735, p. 186).

Després es descriu l'alegria de tothom per la novetat i, per donar major autoritat a l'acte, Vidal cita Esteban de Garibay i diu que en aquell acte es va trobar present Benet XIII cosa que, com sabem, no és certa. Per altra banda, el descontent dels partidaris de Jaume d'Aragó és referit de manera breu:

Con todo este aplauso, no depusieron su dictamen los parciales del conde de Urgel, antes quedaron tan malcontentos como después mostraron: lo que a muchos costó la vida. Empezaron luego a quejarse de la sentencia, notando a los juezes de enemigos de la patria, pues quitavan la corona a un natural de ella, qual era el de Urgel, y la davan a un extranjero (Vidal, 1735, p. 186).

Amb la qual cosa, passa a referir el sermó que predicà Ferrer, per a calmar la situació, tot i que Vidal ens ofereix una versió breu de l'homilia:

Hermanos: en punto a justicia no se aceptan peronas, ni se atienden passiones. Grande sentimiento hacéis por el conde de Urgel y, a la verdad, no tiene tanto derecho: no digo como don Fernando, pero ni aún como el duque de Gandía. Y aún si atendemos a respetos humanos, don Fernando es hijo de catalana, però el de Urgel, de una lombarda (Vidal, 1735, p. 186).

Sembla que Vidal prefereix, de seguida, explicar ell els vincles genealògics que acosten més Ferran d'Antequera a l'últim rei difunt de la casa de Barcelona i no incorpora altres consideracions que altres cronistes posaven en boca del sant.

En aquest punt acabaria l'episodi de Casp en Vidal (1735, p. 187), però ell continua amb algunes dades més sobre la notícia de l'elecció i com va ser rebuda a València, on segueix les dades de Valla, a través de Zurita, i s'endinsa en aspectes de la guerra que es va moure entre l'Urgell i l'Antequera sempre

seguint de nou Zurita, i poca cosa més, fins a la mort de Jaume el Dissortat a Xàtiva, "oy ciudad de san Felipe" (Vidal, 1735, p. 188).

Ara bé: Vidal no pot deixar d'incorporar una anècdota, al capítol XVIII, que sembla que provindria directament del sermonari de sant Vicent conservat a la Seu de València, segons ell mateix ens adverteix:

Predicando san Vicente en Zaragoza, según se halla en los sermones manuscritos que conserva en su archivo la cathedral de Valencia, dixo vertido de lemosín en castellano:

Quando nosotros en el castillo de Caspe fuimos concordados para elegir rey, hubo un hombre invocador del diablo y dixo: "Por cierto, yo sabré quién es rey". Alzó figura, invoco al diabló y le dixo: "¿Podrasme dezir quién será rey?" El diablo le dixo: "Tal" nombrándole uno y el hechicero lo comenzó a publicar. Otro día le dixo el diablo: "Tal será" -nombrándole otro. "O! O! díxole el hechicero tu me engañas, porque un día me dices tal y otro día tal". "¿Quieres que te diga la verdad?" dixo el diablo. "Sabe que de tres leguas al contorno no me puedo acercar a Caspe, por un hombre que ay allí". Y éramos nueve dice el santo.

Por lo qual se entiende que por estar él en aquel congressos no se pudo acercar en tres leguas ni saber el diablo lo que allí se tratava (Vidal, 1735, p. 188).

Fra Vidal i Micó conclou el seu discurs sobre la presència de sant Vicent a Casp, remarcant el seu paper predominant i fent-nos veure quina va ser al seua recompensa:

Aviendo, pues, san Vicente, con tan feliz y acertada conducta, declarado el successor a la corona de Aragón, y conferido con su autoridad y voto principal esta corona al infante don Fernando, luego que este gran príncipe se vio con ella, le nombró confessor suyo y lo fue por algun tiempo, aunque no mucho, por no permitirle el ministerio de su apostolado estar de asiento en corte alguna, deviendo, como ángel veloz, estar siempre dando varios buelos por el cielo de la militante Iglesia (Vidal, 1735, p. 188).

Poques pàgines després seguint l'itinerari de sant Vicent, que de Casp se n'hauria anat a Lleida, segons Vidal, l'autor del XVIII ens mostrarà el dominic al ja esmentat encontre amb Jaume d'Urgell. La citació que encapçala i dona tema al capítol (XIX), seria també de l'Eclesiàstic (cap. 48, v. 13) i, en la versió

castellana de Vidal, diu que "en sus días no temió a príncipe alguno y que en el poder nadie le excedió", i afegeix que "lo mismo veremos en nuestro profeta y apóstol valenciano" (Vidal, 1735, p. 194).

L'encontre amb el Dissortat hauria tingut lloc prop de Lleida i Vidal ens diu que aquell "estava con él sentidísimo, porque en la pretensión de la corona no avía sentenciado a su favor; y lleno por eso de cólera, le dixo que era un hipócrita maldito, que por sus intereses particulares le avía quitado el reyno, como mal hombre que era". Les paraules clarament provenen de Zurita i l'actitud del sant ja la coneixem: "respondió con mansedumbre" (Vidal, 1735, p. 194). A la resposta, en estil directe, reportada per Vidal, se'ns adverteix en nota que prové, també, dels cronista aragonés del XVI: "Vos, conde, sois el mal hombre, que tal día hiciste tal pecado; y no avía de permitir Dios que un hombre de tan rota conciencia reynasse en Aragón" (Vidal, 1735, p. 194). I assenyala Vidal, encara, que:

esto dixo descubriéndole el crimen de aver muerto a su propio hermano para heredar el condado; y lo avía executado con tal cautela y secreto que entendía nadie si no Dios lo pdria saber. Y conociendo que el Señor se lo avía revelado, se humilló por entonces y se reconoció, pero no perseveró (Vidal, 1735, p. 194).

No ens detindrem més a completar amb altres aportacions el que va anar transmetent-se de l'episodi de Casp i alguns satèl·lits argumentals annexos, com ara l'encontre amb Jaume d'Urgell o els dimonis aquells que no pogueren accedir a la vila aragonesa mentre sant Vicent hi va residir. Creiem que el que hem assenyalat fins ara mostra prou clarament una línia d'incorporació de documents històrics⁵ i de la historiografia al relat hagiogràfic, per configurar una narració dels fets ben orquestrada i adreçada a remarcar el protagonisme de

⁵S'escapa, ara, dels nostres interessos, ací, la confrontació dels relats d'aquest episodi amb els documents històrics de Casp que ha rescatat, editat i comentat Gimeno en diferents treballs seus i, en especial, pel que fa a dades sobre les còpies del procés que es feren, o la disposició dels cadafals, etc., que ja apareixen esmentades en aquells textos i que, des d'allà, sense dubte, degueren arribar als historiadors i als hagiògrafs -especialment, a Antist i Zurita, en primer lloc-, i que anaren, però, adobant-los al seu gust, conforme passaren els segles. Vegeu Gimeno (2012). Aquesta anàlisi que apuntem ací resultaria, de segur, ben profitosa per entendre el trasvassament de dades de la documentació estricta al relat històric i, després, a l'hagiogràfic.

sant Vicent, amb connotacions més literàries o menys però sovint ben presents, que es descobreixen encara més evidents en les les hagiografies vicentines dels segles XVI, XVII i XVIII.

3. DE LA HISTORIOGRAFIA I L'HAGIOGRAFIA A LA LITERATURA POPULAR: ELS MILACRES VICENTINS

Per seguir el nostre discurs, ens convé ara avançar en una altra direcció, que només podem documentar clarament al segle XIX, tot i algun indici anterior. Però que és, en bona mesura, deutora si més no argumental del que hem pogut veure narrat en els episodis referits al Compromís de Casp. De fet, ens referim a la tradició literària i dramàtica dels *milacres* vicentins que, amb arrels en diferents manifestacions plàstiques i literàries dels segles anteriors, va arribar a quallar quasi amb la concreció que coneixem en els nostres dies, durant les primeres dècades del Vuit-cents.⁶

El segle XIX es podria considerar, sense risc a errar-nos, el segle de la consolidació d'aquell fenomen festívol i literari segurament únic arreu del món: la representació teatral, a càrrec de xiquets, dels coneguts com *milacres*, peces teatrals de dimensions més bé reduïdes, generalment, que s'ocupen de posar en escena episodis taumatúrgics de la vida de sant Vicent, amb textos que són nous cada any i que es representen en els diferents *altars* que construeixen les diverses associacions de veïns amb devoció vicentina.

Segons el catàleg de *milacres* que elaborà i publicà Martínez Ortíz (1954) el primer *miracle* ara conegut es trobaria relacionat, precisament, amb el tema que va motivar el primer *altar* al carrer de la Mar: es tracta del manuscrit intitulat *El fill de l'especier*, de Lluís Navarro, el qual s'ocupa del prodigi de la sanitat de Tonet Garrigues, i consta que es va representar a l'esmentat *altar* del carrer de la Mar, el 1817.

No és el moment de fer, ací, una història dels *altars* que hi ha hagut a València i dels *milacres* que s'han escrit al llarg del segle XIX –i la seua prolongació,

⁶ Sobre la festa vicentina a València, especialment al XVIII, vegeu Escartí (2019a). Sobre el paper del cronista Vicent Boix durant les festes del 1855, vegeu el capítol que vàrem dedicar a aquest tema a Escartí (2019b).

al XX. Seria una tasca que demanaria un monogràfic específic.⁷ Pel que fa al Vuit-cents, ens consten *altars* a la plaça de la Pilota, plaça de la Verge, plaça del Pilar i Russafa. Pel que fa als *milacres*, a més dels esmentats i dels que Vicent Boix va escriure per al 1855 –i per a altres dates, fins arribar a quasi la dotzena–, una ullada a l'esmentat catàleg de Martínez Ortiz ens aporta una informació valuosíssima sobre aquells textos que proliferaran tot al llarg del segle i que seran obra, de vegades, de les plomes més reconegudes del món de la literatura i, en especial, del teatre. D'un teatre que, a partir d'un determinat moment del segle XIX, serà el de sàinet, d'àmplia repercussió popular i que enllaça perfectament amb el to dels textos que representaven en els *altars* els xiquets. Però amb una diferència important: en el cas dels *milacres*, es prenien com a punt de partida algun esdeveniment relacionat amb el sant i constatat per l'hagiografia més popular –solen fer notar, els autors, que parteixen de l'obra de Vidal i Micó, que s'havia reeditat precisament a València, el 1857; o, posteriorment, d'altres biografies del sant–, i la bona veritat és que sovint són textos senzills, de resolució ràpida, on destaca la figura del dominic, que és presentada com pacificador de la societat –en al·lusió als bàndols– o bé com a polític astut –en relació al Compromís de Casp–, o, encara, com a sanador de malalts i, especialment, predicador que convertia els moros i els jueus.

Així doncs, el repertori de *milacres* que va configurant-se al segle XIX conté i recull tots els elements que s'havien anat conformant al llarg dels segles, provinents de fonts de vegades erudites –empeltades, també, de tradicions populars–, on el sant valencià, a través d'aquelles representacions teatrals ingènues, tornava al poble, per a ser aclamat i formar part del seu imaginari col·lectiu.

La història dels *milacres* redactats i representats durant el XIX encara està per fer. Ara bé, si una cosa és evident, és que molts d'ells s'inspiren directament en les dades que aporta l'obra del dominic valencià Francesc Vidal i Micó, en la seua obra citada més amunt i que, com hem vist, va recollir la tradició incorporada per Zurita en aspectes com els referits a Casp o a la trobada amb el comte d'Urgell. De fet, un repertori de temàtiques tractades al *milacres* del Vuit-cents s'apartarà poc dels episodis narrats per Vidal i, encara, podríem reconèixer en ells les línies mestres del relat de l'hagiògraf del XVIII. Ara, no

⁷ Es pot veure una aproximació a Cervera (1983).

és el moment de fer això, però sí que podem donar unes pinzellades a partir a partir d'algunes dades que ens poden aprofitar de pistes segures per portar endavant, amb el temps, una recerca més aprofundida que ens permeta una visió completa del fenomen que esmentem.

Així, si ens mirem el catàleg ja esmentat de Martínez Ortiz (1954), veurem ràpidament que als títols recopilats apareix sovint el "comte d'Urgell", el "Compromís de Casp" o, encara, uns dimonis que segurament volien inquietar tothom, en aquella circumstància que tanta transcendència anava a tenir, amb els anys. De fet, ens consta que un *milacre* centrat en la ja referida troballa entre sant i Urgell, intítulat *El comte d'Urgell* es va representar almenys el 1831 anònim, el 1843, 1845, 1849 de Lluís Navarro i Josep Garulo, el 1851 de Miquel Santamaria, el 1861 reedició del de 1849, i el 1872. Pel que fa a drames on se situa l'acció al bell mig del Compromís de Casp, ens consten *L'oràcul de Caspe* (1861) i *Los de fora i los de dins* (1870), tots dos de Vicent Boix. També tindrien com escenari Casp i l'aplec per resoldre la qüestió dinàstica el text *El diable en la venta*, de Josep Garulo (1855 i 1857) o el de Josep Campos Martí sense datar, però segurament de finals de XIX, *La Corona de Aragó y una sogra endemonià*. Entre d'altres.

Evidentment, tots els *milacres* vicentins no són elaborats des dels mateixos pressupòsits, però si prenem com a exemple, ara, un dels textos esmentats, *El comte d'Urgell*, de Miquel Santamaria i del 1851, entendrem algunes claus per veure com les fonts documentals, que havien passat a la historiografia i a l'hagiografia convenientment literaturitzades, donaran com a fruit purament literari ja els textos del *milacres*. Així, el *milacre* esmentat conté a la contraportada, en primer lloc i abans del text teatral, el que en altres textos d'aquesta mena rep el títol d'*Argument*:

Habent sent Visent sentensiat en el Congrés de Casp el pleit de la sucesió a la Corona de Aragó a favor de don Fernando de Castella, dit vulgarment el Infant de Antequera, hu prengué molt a mal el conde de Urgel, que era atre dels pretenents a la corona. Com el sant habia segut l'ànima y agent prinsipal de este negoci, el conde determinà vengar-se d'ell a penes tinguera la ocasió. En efecte, cuant arreglats ya els asunts del reine y coronat don Fernando, baixaba sen Visent de Alacañiz a Lèrida, com el conde l'encontrara en les immediacions de esta siutat, el tratà molt malament de paraules, y entre altres espresions picants li va dir que era un hipòcrita malaït y home mal, que per sos

interesos particulars li havia llevat la corona. El sant sofrí en paciència estos dictoris, però rechasà victoriosament al conde, fent-li veure el incontestable dret de don Fernando y descubrint-li el delit que havia comés, de matar a son chermà per a heretar el condat. El conde, que estava ben segur de què ningú del món tenia notisia de què ell havia segut el autor de aquella mort, conegué que nostre Senyor li u havia revelat, pues de atre modo era imposible hu sabera. Tan clarament manifestà sen Visent al conde lo infundat del seu resentiment y en tanta eficàcia li afeà el delit del fratrisidi que, no podent este resistir-se a la forsa de la veritat, ni tenint res que alegar en sa defensa, es va veure presisat a humillar-se al sant y demanar-li perdó.

Tot i no advertir-nos-ho com sí que fan altres autors, en altres casos, el text prové de Vidal i Micó, com es pot veure, fent una simple comparació de determinades paraules clau que es repeteixen en el relat de Santamaria i en l'obra de l'hagiògraf divuitesc. Al text, encara, en determinats moments, es torna a tenir present la font.

L'operació resulta també evident en llegir alguns dels textos teatrals de Vicent Boix, on es veu clarament que el cronista estava interessat a difondre una determinada imatge del sant Vicent; i, així, podem trobar les característiques bàsiques que es repeteixen en molts dels escrits sobre el dominic medieval, que podríem extraure dels textos que hem a anat adduint al llarg d'aquest treball: sant Vicent, home bel·ligerant contra moros i jueus; o, també, "pacificador" en conflictes religiosos i locals entre els diferents bàndols nobiliaris de la ciutat de València, o liderant, com a diplomàtic expert, un afer tan important com el Compromís de Casp, com ja hem vist i com ens detindrem a analitzar ara.

Boix, a *L'oràcul de Casp*,⁸ pren les dades i l'argument de la història de Vidal i Micó, tot i que no ens ho indica al bell començament de la seua publicació -com era d'habitud en moltes d'aquelles peces de consum més o menys efimer. Però també s'intueix quan en una acotació de com ha de ser l'escenari, tot recorda les descripcions que ja hem vist de la plaça de Casp, en el moment de la proclamació:

(Crits, rumors y alborots, hasta que s'escolta un clarí. En seguida s'obri la decorasió y apareix la chunta, cuyos vocals, ocuparan els seus asientos en semicircul. El archebisbe de Tarragona estará presidint, tenint a la dreta al bisbe

⁸ Seguim l'edició que es conté al treball de Fuertes (2021).

de Huesca, y a la esguerra D. Bonifasi Ferrer: Els demás tindran els asientos a un costat y a un atre. Sen Visent se sentarà el últim puesto, més aproximad al espectador. Les parets figuraran les de una capella del castell, cubertes de tapisos: davant del archebisbe haurà una taula, y damunt d'ella l'urna en què estan depositats els vots. Quedaran a un costat y atre de la esena les dos torres. El poble se descubrix.)

I el mateix passa quan el nostre personatge principal llegeix el resultat dels compromissaris:

Archebisbe: En lo nom del Señor, que chust governa
a la terra y al sel ab sabies lleys,
y als pobles, les nasions, vasalls y reys.
Dirichiu als seus fins per lley eterna,
se fa saber al poble d'Aragó
del escrutini hagut al resultat.
Fray Vicent mostrarà la voluntat
de este noble congrés en la elecció.

(Sen Visent se posa dret, saluda a la chunta, traun un pergami y llix lo siguint.)
Yo fray Vicent, de l'orde de Predicadors, mestre en teologia, y hu dels diputats nomenats, dich, segons lo que comprench y puch, qu'a l'inclit y magnànim señor Fernando, infant de Castella, net del señor en Pere d'Aragó, de felis memòria, pare del señor rey en Martí, de exelsa memòria, últimament fallit, més pròxim varó, nat de llechítim matrimoni y conjunt als dos per grau de consaguinitat (respecte al dit señor rey en Martí, dehuen y estan obligats a tenir per son verdader rey y señor de chustísia, y rendir-le homenache de fidelitat los dits parlamens, y súbdits y vasalls de la corona d'Aragó, segons Déu y la mehua consènsia. Y en testimoni de lo dit firme les presents per la mehua mà y les done forsa ab lo sagell pendent.

Fruit de la fantasia de Boix, en aquell mateix escenari de Casp s'hauria trobat present el rei Ferran d'Antequera, que li agraeix l'elecció, etc.

Cal dir, també, que aquell interès per Casp, en Boix, vindrà representat pels versos finals de la seua obreta, que els declama el cor el poble:

Per Fernando d'Antequera
vota el reine d'Aragó,
viva el rey de este gran poble

y el nou rey de esta gran nasió,
 que ell mos guarda de los fueros
 la sagrada antigüetat,
 ya que rey de este gran poble,
 l'elechí sa voluntat.

Un interés i una reverència pels furs valencians que no va ser estranya entre els intel·lectuals del període. I Boix trasplantava, així, aquell món medieval al món que l'envoltava: el món de les guerres fratricides de l'Espanya del segle XIX, i, també, un món de conflictes generats per l'existència d'uns grups socials desfavorits, als quals precisament es dirigeix la seua producció teatral. Així doncs, Vicent Boix, als inicis de la renaixença amb la seua producció de milacres se'ns apareix com a una figura clau per a veure com no podia utilitzar-se el record d'uns tòpics del passat ja ben llunyà per a fer una transposició al món coetani a l'autor i, així, tractar d'influir sobre aquell. Boix mirava el passat de manera idealitzada i el transformava, oferint textos teatrals senzills i tocats d'un punt d'humor per fer-los més atractius a la seua societat.

A més, tant Boix com pràcticament la resta d'autors de *milacres* vicentins tant si optaren per representar el Compromís de Casp com qualsevol altre episodi relacionat amb Ferrer, feren servir majoritàriament la llengua del sant, que s'havia perdut des del XVI en la confecció de les seues vides on només apareix ben escassament, i la retornaven així al poble, a qui anaven destinades aquelles obretes teatrals que, si bé són d'escassa volada en molts casos, prenen com a punt de partida arguments transmesos per la tradició historiogràfica i hagiogràfica culta i, a la fi, col·laboren a difondre-la entre una població que sempre va recordar i reverenciar al sant perquè, precisament, va fer servir sempre la llengua pròpia del regne de València allà on va anar o això contava la tradició, tot i que ara sabem que és poc creïble. Però això ja és tota una altra història.

4. BIBLIOGRAFIA

Antist, V. J. (1575). *La vida y historia de san Vincente Ferrer*. Pedro d'Huete.
 Cervera, J. (1983). *Los milacres vicentinos en las calles de Valencia*. Del Cénia al Segura.

- Crònica (2022). *Crònica universal de 1427*. A cura de J. Mompó. Publicacions de la Universitat de València.
- Chismol, G. (2019). La relació epistolar dels jurats de València amb Sant Vicent Ferrer al voltant de l'Interregne (1410-1412), *Mirabilia / MedTrans* (9), 24-36.
- Diago, F. (1600). *Historia de la vida, milagros, muerte y discípulos del bienaventurado predicador apostólico valenciano san Vincente Ferrer*. Gabriel Graells i Girald Dotil.
- Escartí, V. J. (2019a). *Literatura valenciana en les festes de sant Vicent Ferrer (1755)*. Institució Alfons el Magnànim - CVEI.
- Escartí, V. J. (2019b). *Celebrar sant Vicent: festa i literatura. La ciutat de València i les festes dels centenars de la canonització de sant Vicent Ferrer (1455-1955)*. Ajuntament de València.
- Escartí, V. J. - Ribera Ribera, J. (2019). *El Llibre de memòries de la ciutat de València (1308-1644)*. Ajuntament de València.
- Escolano, G. (1611). *Segunda parte de la Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reyno de Valencia*. Pere Patrici Mei.
- Ferrando, A. (1996). *La vida de sant Vicent Ferrer*. Vicent Garcia Editors.
- Ferrer, V. (1988). *Sermons*. A cura de G. Schib. Vol. VI. Barcino.
- Fuertes, J. V. (2021). *Els milacres vicentins de Vicent Boix. Estudi i edició*. Universitat de València. Tesi doctoral inèdita.
- Gavaldà, F. (1682). *Vida de el ángel, profeta y apóstol valenciano san Vicente Ferrer*. Gerónimo Vilagrasa.
- Gimeno, F. M. (2012). *El Compromiso de Caspe: diario del proceso*. Institución Fernando el Católico.
- Ferrer de Valdecebro, A. (1682). *Historia de la vida maravillosa y admirable del segundo Pablo apóstol de Valencia, San Vicente Ferrer*. Mateo de Llanos.
- Martínez Ortiz, J. (1954). Ensayo de un catálogo de "milacres" de san Vicente Ferrer. *Revista Valenciana de Filología* (4), 239-364.
- Miralles, M. (2011). *Crònica i Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*. A cura de M. Rodrigo Lizondo. Publicacions de la Universitat de València.
- Roca, R. (2013). El record de sant Vicent Ferrer al llarg dels segles XIX i XX, dins Bellveser, R. (coord.) *Els valencians en el Compromís de Casp i en el Cisma d'Occident* (pp. 503-526). Institució Alfons el Magnànim.

- Valla, L. (2002). *Historia de Fernando de Aragón*. Ed. S. López Moreda. Akal.
- Viciano, M. de (2002). *Libro tercero de la Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su reino*. A cura de J. Iborra. Publicacions de la Universitat de València.
- Vidal, F. (1735). *Historia de la portentosa vida y milagros del valenciano apóstol de Europa, san Vicente Ferrer, con su misma doctrina reflexionada*. Josep Estevan Dolç.

